

Strokovni članek/1.04

Tanja Rožnberger Šega

VEZI MED LJUBITELJI IN STROKO*

Izleček

Članek poudarja pomen in razsežnost kakovostnega in sistematičnega sodelovanja med ljubitelji in stroko. Na terenu se oblikuje močna laična sila, ki zbira, hrani in predstavlja premično kulturno dediščino, zato jo moramo obravnavati z vso resnostjo in polno odgovornostjo.

Abstract

The article emphasizes the importance and the scope of the high quality and systematic cooperation between amateurs and the profession. Namely, many amateurs are characteristic for the fields that collect, preserve and represent the movable cultural heritage, therefore we have to deal with them with all the caution and complete responsibility.

Uvod

Porast t. i. zasebnih in krajevnih muzejev, zbirk in razstav opažamo še posebno v zadnjem desetletju, kar je odsev širših družbenopolitičnih sprememb. Ob procesih globalizacije, ki na različne načine utrjujejo zavest o geografski povezanosti s svetom, se kot njen antipod prebujajo zgodovinski lokalni

spomin, ki krepi zavest o pripadnosti mikro okolju. Velik del premične kulturne dediščine se tako hrani in predstavlja znotraj neinstitucionalnih združenj.

Muzeji, zbirke in razstave kot mediji poudarjanja dediščine, tradicij in značilnosti nekega okolja, kraja ali pokrajine, so postali izredno priljubljena, uporabna in predvsem dosegljiva kategorija. Z muzejem in laičnim muzejstvom se tako lahko ukvarja vsak – različna društva (turistična, muzejska, etnografska, folklorna, kmečka ...), zavodi za obujanje tradicije, ohranjanje dediščine, zasebni zbiralci, lastniki domačij, župani in predstavniki lokalne uprave ...

V najnovejšem Vodniku po slovenskih muzejih, ki je izšel leta 2001,¹ je poleg tradicionalnih muzejev (državnih, pokrajinskih, mestnih, medobčinskih in posebnih), povezanih v muzejsko mrežo, predstavljenih še več kot sto zasebnih muzejev, ki so jih ustanovili posamezniki, društva, podjetja ali druge ustanove.²

Ta številčnost, pogostnost in aktualnost dokazuje, da se na terenu oblikuje izredno močna laična sila, ki hrani, varuje in predstavlja (premično) dediščino lokalnih okolij. Lokalni muzej lahko razumemo tudi kot odraz prebujenega zgodovinskega spomina, ki krepi vrednote o značilnostih posameznih lokalnih področij in s tem oblikuje zavest o njeni pripadnosti.

Trdna preteklost pomeni tudi trdnjšo prihodnost, kot da dediščina postaja vera v 21. stoletje! Tako se posledično pred nami dogaja temeljni premik – »ti muzeji dediščini jemljejo sveto avreolo in niso več izključna domena institucionalne zavesti«. (Watin 1998, 393)

Zbiralec M. Mavrič. Etnografska zbirka na Gornjem Gradu Foto: Tanja Rožnberger Šega, julij 2001.

* Del prispevka je bil objavljen v zborniku "Mala šola muzeologije 2003", vendar pa ga zaradi celovitejšega pogleda na temo in širšega kroga bralcev dopolnjenega objavljam tudi v Glasniku SED.

¹ V Vodnik po slovenskih muzejih se je uvrstilo 252 muzejev, galerij in muzejski zbirk, medtem ko se je v prvem vodniku iz leta 1992 predstavilo le 60 muzejev in galerij.

Osnovne značilnosti razstav in muzejskih predmetov znotraj laičnega muzejstva

Zbrano gradivo v večini primerov spada med elemente materialne kulture, medtem ko je zbiranje nematerialnega gradiva – duhovne in socialne kulture ter raba ustnih, arhivskih ali likovnih virov manj popularna. Zaradi laičnega in nevednega pristopa se zbiranje prične brez predhodnih raziskav, stihjsko in brez vnaprej določenih kriterijev zbiralne politike. Ob tem se dogaja ena najusodnejših in nepopravljivih napak – zbiranje poteka brez ustrezne dokumentacije. S procesom zbiranja predmet iztrgamo iz njegovega primarnega okolja oziroma stvarnosti, ga prenesemo v novo – muzejsko stvarnost in s tem presekamo vse njegove povezave s preteklostjo. Pomanjkanje kontekstualne analize kot muzeološkega aparata, ki nadomešča prvotno okolje, pomeni, da predmeti ostajajo na prvi stopnji zgolj fizičnega predmeta, brez funkcionalnih lastnosti in povezanosti z okoljem. Posledično so tudi same razstave predmetno usmerjene; to so razstave tipa odprtega depoja, katerih značilnost je (pre)natrpanost predmetov, brez vsake selekcije.³

Prepoznavna značilnost tako zbranih in predstavljenih predmetov je tudi v njihovi »glorifikaciji« in »mitifikaciji«, kot materialnih dokazov »zlatega minulega in idealiziranega« nekdanjega sveta. Razstavišča lokalnih zbirk so le redko namensko zidani objekti. Snovalci pogosto iščejo razstavne prostore v stavbah, ki imajo že same po sebi kulturno vrednost,⁴ lahko celo vrednost kulturne dediščine ali kulturnega spomenika. V primeru, da so ti objekti pod okriljem odgovornega spomeniškega režima, varstva in obnove, so tako zastavljeni projekti izredno dobrodošli, potrebni in smiselni, saj ponujajo tudi neke vrste revitalizacijo izpraznjenih prostorov. Ob sodelovanju ustreznih strokovnih služb lahko pričakujemo dobre rezultate, ob pomanjkanju strokovnosti pa se dobri obeti prej ali slej končajo na folkloristični ravni.

Revitalizacijo obnovljenih stavb pogosto predstavljajo tudi postavitev spominskih sob znamenitih osebnosti. Praviloma je domačija oziroma stavba, kjer je znamenita osebnost živela ali kako drugače v njej pustila svoj pečat, spomeniško zaščiten, obnovljena, varovana in negovana s stališča konservatorske stroke, medtem ko sta vsebina predstavitev in sam program muzejske hiše prepuščena bolj negotovi in trnovi usodi. Ustrezna finančna sredstva in vsebine programa so zagotovljene le v primerih, ko je takšna postavitev tudi ena izmed zbirk ali razstav muzeja, ki je sicer že v finančni shemi Ministrstva za kulturo. Vse druge oblike in možnosti izvajanja programov, ki takšne postavitev pravzaprav osmišljajo, pa so rezultat lokalne (ne)iznajdljivosti in interesov. Pri tem pristopu seveda v največji meri trpi strokovnost izvajanih muzejskih programov, ki nikakor ne sme pristajati na lokalno raven.⁵

Dejstvom ob bok lahko dodamo še eno razsežnost problema, o katerem teče beseda. Vsi dobro vemo, da lahko popularno spogledovanje s kulturno dediščino pomeni tudi primerno tržno nišo. Tako je slednja v določenih primerih izrabljena za povsem druge namene, bodisi zavoljo dobička, ali zgolj prestiža v neformalnem tekmovanju med različnimi kraji.

Neurejeno podstrešje kot razstavni prostor. Muzejska zbirka na Gornjem Gradu. Foto: Tanja Roženberger Šega, junij 2000.

² Za ilustracijo le nekaj primerov iz Savinjske (statistične) regije, bogate z izredno pestro muzejsko ponudbo, vzniklo na ljubiteljski ravni. V zgornji Savinjski dolini se je leta 2001 na pobudo lokalne skupnosti ustanovil Muzej Vrbovec - Muzej lesarstva in gozdarstva v Nazarjih. V sosednji občini Mozirje je že pred leti Turistično društvo znotraj mozirskega botaničnega vrta uredilo etnografsko zbirko, povsem ločeno snujejo nov muzej tudi v občinski mozirski upravi. Čedalje glasnejši so predlogi za muzejsko hišo v obnovljenem kmečkem dvorcu v Rečici, ki je od Nazarij oddaljena le kilometer ali dva. V sosednjem kraju Ljubno, zibelki zgornjesavinjskih splavarjev, je Flosarsko društvo s podporo občine Ljubno leta 2001 ustanovilo Flosarsko zbirko, v teku pa je še zahtevnejši projekt obnove in revitalizacije stanovanjske trške hiše, ki ima status kulturnega spomenika in je zato za kraj pomembna z različnih vidikov. Pravo bogastvo premične kulturne dediščine predstavljajo zbirke v Gornjem Gradu, katerih ustanoviteljica je Krajevna skupnost Gornji Grad, precej gradi-va pa je last zasebnega zbiratelja Janeza Mavriča. V trgu Vransko je na ogled zasebni Muzej motociklov, Gasilski muzej in etnografska zbirka, po dodatne informacije pa se lahko obrnemo na Zavod za muzejsko, kulturno, turistično in športno dejavnost Vransko. Turistično društvo sv. Vid v občini Vitanje je odprlo etnografsko zbirko v obnovljeni kašči (glej prispevek Tanje Hohnec), Turistično društvo Mlače v občini Slovenske Konjice pa svojo etnografsko zbirko oziroma muzej že ima. V letošnjem letu so odprli novozgrajeno »Hišo dediščine«. V trgu Kozje na Kozjanskem, ki stoji na sami meji med Savinjsko in Spodnjeposavsko regijo, so nekateri posamezniki s podporo občine Kozje v obnovljenem »Kroflövm« mlinu uredili muzejsko postavitev. Novoustanovljeno Muzejsko društvo razmišlja še o dodatnih muzejskih predstavitev v kraju.

³ Ta tip razstave je bil v strokovni muzejski praksi splošno razširjen do 70. let 20. stoletja.

⁴ Priljubljena »nahajališča« zbirk so tako v opučenih domačijah, gospodarskih poslopih (kozolec, hlev, skedenj, kašča, mlin, žaga), trških hišah ali bližnjih dvorcih in graščinah.

⁵ Med rojstnimi hišami znamenitih Slovencev, ki so preurejene v muzeje in spominske zbirke, omenjam le nekatere: rojstna hiša pisatelja Franceta Bevka v Zakobji (strokovno vodenje Mestni muzej Idrija), pesnika Simona Gregorčiča v Vrsnem, pisatelja Frana Saleškara Finžgarja, pesnika Srečka Kosovela v Tomaju in Otona Zupančiča v Vinici. Kot primer »črnega scenarija« navajam usodo muzejske postavitev v rojstni hiši Franceta Prešernova. Prešernova hišo, ki ima status državnega spomenika, upravlja javni zavod lokalnega pomena, ki je v celoti financiran na ravni pristojnih občin. Ko je občina Žirovnica, kjer se spomenik nahaja, odstopila od ustanoviteljstva, je celotni program Prešernove hiše obvisel v zraku.

A kljub temu v naši družbi obstajajo, se promovirajo in delujejo tovrstne zbirke in muzeji. Ali se res lahko s snovanjem muzeja ukvarja vsak, ki ima interes, čas in denar, ob čemer je kategorija znanja, kot najpomembnejša, popolnoma spregledana, in ob čemer pada ugled, družbeni status in zaupanje v formalno urejene muzeje? Je pri pravilnem usmerjanju te pozitivne sile na terenu zatajila predvsem stroka sama?

Vezi med ljubitelji in stroko – med čermi in priložnostmi

V dani situaciji je vloga stroke ključnega pomena, saj je strokovnost tista, ki v prvi fazi odgovorno prepozna pravi potencial in pozitivno moč pobud na terenu, nato pa jih tudi pravilno usmerja, organizira, vodi, izobražuje in nadzoruje. V večini evropskih držav so se pomena dobrega medsebojnega sodelovanja med stroko in ljubitelji že zdavnaj zavedli in k problemu pristopili sistematično in načrtno. Temeljna elementa, na katerih se gradi model organiziranosti in večje profesionalnosti muzejskega delovanja, vključno s t. i. laičnimi muzeji, je uvedba registra muzejev in vzpostavljanje muzejske svetovalne službe na terenu. Register muzejev je program minimalnih registracijskih standardov, ki jih za vključitev v njegov sistem muzej mora dosegati. Cilj registracije je vzpodbujanje vseh muzejev k doseganju določene kakovostne ravni, dejstvo, da muzej ali zbirka dosega raven, s katero se vključuje v sistem registra pa prinaša več pozitivnih spodbud in ugodnosti. Dviga se prag zaupanja v muzeje in spodbuja zaupanje možnih darovalcev predmetov ali zbirk muzeju, ki je registriran, zagotavlja javno priznanje in določen status ter odpira možnosti pridobivanja različnih finančnih sredstev, dotacij in subvencij.

Prvi in temeljni korak izpeljave opisanega sistema je v določitvi standardov in meril, ki zajemajo opredelitev poslanstva muzejev, tehničnih, strokovnih in prostorskih pogojev delovanja, finančne podlage in obsega delovanja. Glede višine doseganja določenega standarda pa se lahko oblikujejo različne ravni umestitve v register. Nivojska razdelitev registra je pomembna še toliko bolj v kontekstu muzejev kot živih organizmov, ki skozi svoje delo spreminjajo, širijo ali ožijo obseg dela in preoblikujejo poslanstva, saj delujejo v spreminjajočem se svetu. Registracija je lahko začasna ali polna, kar pomeni, da muzej izpolnjuje vsa merila. Vlogo za umestitev v register lahko odda vsak, ocenjuje in preverja pa jo posebna skupina ali odbor, sestavljena iz vrst uglednih strokovnjakov in ustreznih strokovnih združenj.

V Veliki Britaniji je bil program registracije muzejev in galerij uveden že leta 1988, njegova druga faza pa je stekla leta 1995. Ključni kriteriji presoje za registracijo izhajajo iz standardov pri vodenju muzejev, urejanju zbirk in njihovem vzdrževanju, kakovostni muzejski ponudbi ter rednem sodelovanju z muzejskim svetovalcem, muzej pa lahko pridobi polno in začasno registracijo. Prispele vloge ocenjujejo posebni odbori za registracijo, sestavljeni iz muzejskih strokovnjakov.

Akreditacija za vstop v irski muzejski register je določena z ravni izpolnjevanja kriterijev, kot so ustanovitveni akti, muzejski management, ustrezno dokumentiranje in hranjenje

zbirk, razstavljanje, izobraževanje in skrb za obiskovalce. Na podlagi nacionalnega programa za dediščino so ustanovili nacionalno muzejsko agencijo, ki skrbi za celotno delovanje muzejskega registra. Člani registra so tako amatersko vodeni muzeji kot tudi nacionalke.

Flandrija je svoj muzejski register uvedla leta 1998. Sistem vzpostavlja različne registracijske kriterije, razdeljene v dve večji skupini – »objectively measurable criteria«, ki opredeljujejo odpiralni čas muzeja, raven tehničnih in strokovnih pogojev ter število obiskovalcev, in »intersubjectively measurable criteria«, kamor sodijo ocene poslanstva muzeja, zbiralne politike in strateškega načrta. Kriterijem lahko zadošča posamezni muzej ali pa več muzejev skupaj, ki so medsebojno povezani glede na vsebino ali teritorialnost.

Za pravilno delovanje registra, predvsem pa redno in ažurno medsebojno komunikacijo in profesionalnost, skrbijo muzejske svetovalne službe. Svetovalna muzejska služba je lahko organizirana v lokalnih samoupravnih strukturah ali posebej organiziranih lokalnih muzejskih centrih, ki kot nekakšni servisi nudijo strokovno pomoč muzejem na področju varstva in promocije dediščine, pridobivanju finančnih sredstev in vključevanju v lokalne plane in načrte.

Flandrijska muzejska svetovalna služba⁶ je organizirana po posameznih provincah, saj ima vsaka provinca svojega muzejskega svetovalca oziroma konzultanta, zaposlenega z namenom, da usmerja delo na terenu, daje napotke in informacije muzejem, izvaja izobraževanja, koordinira delo z ostalimi partnerji in sooblikuje projekte. Namen tako zastavljenega in oblikovanega instrumenta je, da pomaga obstoječim in novonastajajočim muzejem pri njihovem razvoju.

V Angliji deluje več lokalnih muzejskih centrov oziroma svetov (Area museum council),⁷ ki s svojim članstvom združujejo raznovrstne lokalne muzeje; večino denarja svet pridobi od države. Francija ima regionalne muzejske pisarne, Nizozemska muzejske servise.

Slovenija tako zasnovanega sistema ne pozna. Model muzejskega registra bi lahko primerjali z zakonsko določeno slovensko muzejsko mrežo, ki vključuje izbrane muzeje z ustreznimi strokovnimi in tehničnimi pogoji v redni sistem financiranja in nadzora. Vendar pa je muzejska mreža tog sistem, v katerem so po Uredbi o muzejski mreži imensko navedeni vanjo vključeni muzeji. Vsakršne spremembe so zato zelo kompleksne, saj bi nenazadnje pomenile tudi prenehanje rednega financiranja. Muzejska svetovalna služba je prepuščena zgolj naključju, po pravilu »če si ob pravem času na pravem mestu«, razpoložljivemu času kustosa in njegovemu subjektivnemu smislu za sodelovanje, odgovornemu direktorju javnega zavoda, muzeja, konservatorju, ki vidi »več«, ali profesorju, ki ob tovrstnem delu na terenu študentom lahko ponudi prve izkušnje terenske

⁶ Prvega muzejskega svetovalca so zaposlili že leta 1992.

⁷ East Midlands Museum Service servisira 140 muzejev.

prakse. Prepuščena tistim zbiralcem s »kulturnim občutkom«, ki se jim zdi vredno prisluhniti nasvetom strokovnjaka, kljub nepoznavanju osnov dela z muzejskimi predmeti. Neorganizirano in nesistematizirano, neurejeno, nenačrtno in stihijno so predznaki, ki ilustrirajo sodobne vezi med ljubitelji in stroko.⁸

Z vidika stroke je očitno, da nam primanjkuje (!) »proste« strokovne sile, ki bi na terenu lahko hitro in učinkovito ukrepala. Kot primer si pogledajmo področje etnologije. V slovenskih muzejih je zaposlenih 56 kustosov etnologov, ki se zaradi povečanega obsega dela ne morejo ukvarjati z vso problematiko na svojem območju. Mnogi se sicer zavedamo, da moramo želje in pobude »s terena« obravnavati z vso resnostjo in polno strokovno pomočjo, a pogosto se zalomi že na začetku. Potrebe in povpraševanja so čedalje obsežnejši in kustosi mnogokrat povečanemu obsegu dela na terenu niso kos. Tudi zato, žal, zaide mnogo smelih pobud v napačno smer in kulturni potenciali določenih območij s tem niso dovolj izkoriščeni. Tudi odgovori ankete,⁹ izvedene med slovenskimi kustosi etnologi, kot eno izmed najbolj perečih področij dela navedajo prav sodelovanje med kustosi etnologi in zasebnimi zbiralci oziroma ljubiteljskimi etnologi.

Vzrok za takšno stanje tiči tudi v preohlapni zakonodaji, ki bi morala jasneje zajeti tudi to področje. Nov krovni Zakon o ureničenju javnega interesa za kulturo¹⁰ z uvedbo konkurenčne prepovedi (53. člen) na nek način celo zmanjšuje možnosti strokovnega sodelovanja z ljubitelji, saj kustose tudi zakonsko omejuje le na področje delovanja muzeja, v katerem so zaposleni, čeprav na drugi strani najverjetneje pomeni prvi konkretni korak k vzpostavljanju večje preglednosti in reda.

Še veljavni Zakon o varstvu kulturne dediščine¹¹ v svojem 27., 28. in 29. členu sicer opredeljuje dejavnosti varstva dediščine na podlagi podeljenih dovoljenj in koncesij, a se zaradi nedorečenosti vseh drugih dopolnil ne izvaja. Prve spremembe so prepoznavne že v vsebinskih zasnovah sprememb Zakona o varstvu kulturne dediščine (verzija 25. 7. 2003). Predlagani razširjeni in dodelani členi zakona opredeljujejo način izdajanja dovoljenj osebam zasebnega prava za izvajanje dejavnosti varstva in pogoje dela ter upoštevajo nujno usklajenost s pravnim redom Evropske unije. Tudi Nacionalni kulturni program za kulturo (2004-2007), ki z opredelitvijo kulturno-političnih prioritet, ciljev in ukrepov zagotavlja pogoje za trajnostni in celostni razvoj slovenske kulture, kaže prve konkretne poteze razmišljanj v teh smereh. V poglavju o dostopnosti kulturne dediščine se izmed ukrepov navaja tudi uvedba sistema koncesij in licenc. Tako bi s podelitvijo osebnih, individualnih dovoljenj oziroma licenc, vezanih na posameznika, sprostili strokovno silo, ki bi projektno delovala na terenu. S tem bi se dokončno dorekle pristojnosti in odgovornosti opravljanja muzejskega svetovalnega in strokovnega dela tudi zunaj muzejskih okvirov, ki jo opravljajo javni zavodi. Seveda ostaja odprto vprašanje medsebojnega sodelovanja in partnerstva med pristojnim muzejem, osebo z licenco in naročnikom projekta ter dobrim in učinkovitim nadzorom. Vsekakor pa bi ta »pomnožena« ponudba strokovnega dela pripomogla k izboljššanemu sodelovanju med stroko in ljubitelji ter dvignila na višjo raven tako varovanje kot tudi predstavitev in popular-

izacijo kulturne dediščine. Muzejsko svetovanje na terenu tako ne bi opravljali le kustosi, zaposleni v muzejih, temveč tudi tisti z osebnimi dovoljenji. Nekaterim nakazanim evropskim modelom je zelo blizu že uveden sistem lokalnih turističnih organizacij (LTO) in regionalnih razvojnih agencij, ki bi lahko zaposlovale tudi muzejske svetovalce oziroma ustrezne strokovnjake za opravljanje svetovalnega dela na terenu. Druga možnost pa je oblikovanje novih, samostojnih oblik, ki bi delovale na ravni in v sklopu širših teritorialnih družbenih lokalnih skupnosti, kot so pokrajine ali regije. Pristopi so torej lahko različni, v danem trenutku pa je najpomembnejše, da suvereno in glasno zastopamo svoje interese in predlagane sisteme, ki bi nam omogočali razvoj svetovalne muzejske mreže in službe.

V model boljšega medsebojnega sodelovanja vsekakor sodi tudi ustrezno usposabljanje in izobraževanje za tiste lastnike, ki rokujejo s premično kulturno dediščino. Tudi na tem področju so ljubitelji prepuščeni lastni iznajdljivosti in individualnemu pridobivanju ustreznih znanj. Smiselno je, da se iskanja oblik lotimo tudi v skladu z novimi trendi vseživljenjskega izobraževanja. Čeprav smo na področju izobraževanja odraslih zaostajali za razvitimi državami, je prav povečevanje kulturne pismenosti med odraslimi ter vključevanje v razne oblike izobraževanja odraslih, eno od načel in teoretičnih izhodišč sistema sodobnega izobraževanja v Republiki Sloveniji. Kot zelo pomembno se poudarja uvajanje neformalnih oblik vseživljenjskega izobraževanja, v katere so ujete tudi izkušnje in predhodno pridobljeno znanje, tudi z možnostjo pridobitve ustreznih certifikatov in diplom. Leta 2000 je bil sprejet Zakon o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah,¹² ki tudi formalno uvaja izredno dobrodošlo noviteto na področju potrjevanja znanj, in omogoča pridobivanje dokazila o poklicni kvalifikaciji (delovno-poklicna oziroma strokovna usposobljenost) v certifikatnem smislu, kar pomeni, da potrjuje znanja in spretnosti, ki niso nujno pridobljeni po ustaljenih formalnih izobraževalnih poteh. Ob teh razmišljanjih se mi zdi primerno, da se navežem na naše predloge razreševanja problemov. Prav v tem

⁸ Z zgornjimi trditvami nikakor ne spodbijam nekaterih kakovostnih in strokovno smelo zastavljenih projektov, ki so obrodili odlične rezultate (muzeje in zbirke), a so, kot že rečeno, vedno plod subjektivne iniciative strokovnjaka, raziskovalca iz te ali one institucije, ter pripravljenosti in poslušnosti lastnika, zbiralca, upravljavca. Izjema je tudi zastavljeni projekt Slovenskega etnografskega muzeja in Slovenskega etnološkega društva z naslovom Evidentiranje neobjavljenih in neobjavljenih etnoloških in sorodnih zbirk, ki se hranijo zunaj pristojnih muzejskih zbirk. Projekt je ne samo dobrodošel, temveč tudi nujen, saj bomo s tako zbranim gradivom pridobili preglednost nad tovrstnimi zbirkami, ki je prav gotovo prvi in temeljni korak za nadaljnje sodelovanje.

⁹ Anketo je oblikovala in izvedla kolegica Magda Peršič. Podrobnejša analiza ankete je objavljena v Glasniku SED 42/2 2002, Poklicna etika v muzejih, 11-13.

¹⁰ Zakon o ureničenju javnega interesa za kulturo, Ur. l. RS št. 96/14. 11. 2002, 10518.

¹¹ Zakon o varstvu kulturne dediščine, Ur. l. RS št. 7/5. 2. 1999, 555.

¹² Zakon o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah, Ur. l. št. 81, Ljubljana 15. 9. 2000, 9769.

zakonu vidim možnost, da oblikujemo nekatere nove profile poklicev, zanje izpeljemo ustrezno in potrebno usposabljanje ter ponudimo možnost, da posameznik za opravljanje svojega dela pridobi tudi ustrezno poklicno kvalifikacijo in pravni status, s katerim so določene prednosti in pravice ter dolžnosti in odgovornosti. Na ta način bi posledično celostno zvišali kakovost dela, izboljšali tovrstno ponudbo ter zmanjšali napake.

Najprej bi morali oblikovati pobudo za nov poklic oziroma t. i. katalog standardov (11. člen zakona), ki bi določal osnovne okvire novega poklica (ime, naziv, potrebna strokovna znanja in spretnosti za pridobitev kvalifikacije, načine in merila preverjanja znanj in spretnosti, raven zahtevnosti dela, sklope zadolžitve v okviru poklica, ki jih je mogoče opravljati po pridobljeni poklicni kvalifikaciji, materialne in kadrovske pogoje). Pobudo za nov poklic lahko na predpisanem obrazcu poda vsak (v našem primeru npr. Slovensko etnološko društvo) ter jo predloži Centru Republike Slovenije za poklicno in strokovno izobraževanje (CPI), ki opravlja razvojno in svetovalno delo pri nadaljnjem razvoju in oblikovanju katalogov standardov. Celovit predlog kataloga tako CPI predloži v obravnavo Strokovnemu svetu Republike Slovenije za poklicno in strokovno izobraževanje, sprejme pa ga minister za delo in socialne zadeve. Postopke za preverjanje znanj in potrjevanje lahko izvajajo zbornice, šole, organizacije za izobraževanje odraslih, družbe in druge pravne osebe, ki izpolnjujejo materialne in kadrovske pogoje. Izvajalce teh postopkov se vpiše v poseben register (10. člen), treba pa je imeti licenco, ki se obnavlja vsakih pet let, izda pa jo Državni izpitni center.

Strokovne korake je treba storiti predvsem v treh smereh: v natančnem oblikovanju pobude, ki bi določala novo kvalifikacijo, katero podamo CPI, komisij za preverjanje znanj in usposobljenosti kandidatov in seveda tudi v pripravi določenih izobraževalnih programov, delavnic in ustrezne literature oziroma priročnika, ki bi zainteresiranim omogočale pridobivanje ustreznih znanj, kot so osnove za pravilno ravnanje z etnološko premično dediščino, njeno strokovno obdelavo in primerno muzejsko ponudbo. Če bi nam ta pot uspela, bi lahko tudi za področje zasebnih kulturnih zbirk pridobili ljudi z ustreznimi dokazili oziroma javnimi listinami in predvsem večjo usposobljenostjo.

Predloge lahko na tem mestu zvežemo z omenjenim registrom muzejev in zbirk. Eden izmed kriterijev in pogojev za uvrstitev v register bi bila ustrezna usposobljenost upravljalca muzeja oziroma ustrezna listina.

Tudi že omenjeni Nacionalni kulturni program kot splošno prioriteto kulturnega programa, ki je hkrati prioriteta sodobnih evropskih kulturnih politik, poudarja projekte, ki povezujejo kulturno, izobraževalno in znanstveno sfero. Predvideni ukrepi za prednostne programe in projekte s področja vzgoje in izobraževanja za poklice v kulturi, ki jih šolski sistemi ne vključujejo, so dobra podlaga za oblikovanje in realizacijo različnih izobraževalnih programov, v katere bi se vključili tudi ljubitelji. Z večjo usposobljenostjo bi imelo njihovo delo večjo vrednost in višjo kakovost.

Anton Antolinc pred svojo zbirko. Foto: Tanja Rožnberger Šega, Log pri Rogatcu, junij 2001

Primeri

Kot primer zglednega sodelovanja med ljubitelji in stroko predstavljam dva lokalna projekta, pri čemer poudarjam, da je v obeh primerih pobuda prišla iz vrst ljubiteljev. V prvem primeru je določena zbirka že obstajala, v drugem je šele nastajala.

»Hiša dediščine« Mlače (TD Mlače, Slovenske Konjice)

»Etnološki muzej Mlače« vodi Turistično društvo Mlače, predmete pa so začeli zbirati pred tremi leti. Številčna zbirka obsega več sto kosov (580) različnih predmetov, večinoma kmečkih orodij in pripomočkov, obrtnih izdelkov in orodij, stanovanjske opreme, stenskega okrasja, gospodinjskih pripomočkov, tekstila ... Razveseljivo je, da je zbirka v izredno dobrem stanju. Zaradi bližine vinske turistične ceste in nekaterih drugih zanimivih kulturnozgodovinskih objektov se skromni muzej imenitno vklaplja v celostno turistično ponudbo in beleži tudi 30.000 obiskovalcev letno. Tudi zato želijo v TD Mlače s tovrstnim zbiranjem nadaljevati. Na parceli čez cesto so zgradili samostojno zgradbo in jo v celoti namenili za muzejsko/turistično dejavnost. Samodejno so poiskali strokovno pomoč in na podlagi želja in strokovnih izhodišč oblikovali vsebinski koncept za t. i. »Hišo dediščine« ter določili faze dela¹³ in načine organizacije ter preučili možnosti financiranja projekta. Temelj je bil idejni projekt, ki mu je sledila vsebinska zasnova koncepta hiše, na podlagi katerega so se oblikovali tudi drugi segmenti, od prostorske zasnove samega objekta, do urejanja formalnih dokazil in aktov.

Vsebinski koncept »Hiše dediščine« Mlače:**Prvi prostor: sprejemna avla, recepcija, trgovina**

Prostor je ločen od ostalih prostorov v stavbi in združuje več funkcij. Deluje kot vstopna avla, sprejemnica, recepcija, v njem sta trgovina s spominki in razglednicami ter manjša knjižnica. Soba je dovolj velika, da sprejme večjo skupino obiskovalcev. Poleg sprejemnega pulta, kjer prodajajo vstopnice in prodajne artikle, je v sobi urejen tudi manjši kotiček za počitek oziroma branje ponujene literature (prospekti, zloženke, knjige).

Prostor je hkrati tudi nekakšna osebna izkaznica objekta. Tu so predstavljene osebe, ki po strokovni in tehnični plati skrbijo za delovanje muzeja, tehnični podatki in sodelavci (osnovni kolo-foni).

Od tu je glavni vhod v razstavni prostor.

Drugi prostor: razstavni prostor

V drugem prostoru so združene funkcije stalnega in občasnega razstavnega prostora, zunanega in notranjega razstavišča in prostora za izvedbo delavnic in demonstracij. Tu je na ogled stalna razstava oziroma zbirka etnoloških predmetov, orodij, pripomočkov in izdelkov. Prostor je enoceličen in dovolj velik, da omogoča zračno postavitve raznolikih predmetov iz zbirke. Potrebne pregrade in razdelitve prostora se izvedejo z mobilnimi aplikanti (panoji, paravani, zavesami ...), ki se lahko poljubno spreminjajo in tako vedno znova oblikujejo nov tloris prostora glede na želje in potrebe razstavljenih in predstavljenih vsebin. Iz osrednjega razstavnega prostora vodi pot »na plano«, kjer so razstavljeni večji muzejski predmeti, naprave in pripomočki. Zunanji in notranji del delujeta kot celota. Zlasti v poletnem času se del zunanje stene lahko popolnoma odpre.

Tudi občasni razstavni prostor je del osrednjega prostora, ustrezno označen in deloma ograjen od stalne postavitve. V tem delu sobe je občasna razstavna dejavnost, predstavljajo se različne aktualne teme, ki so kakor koli povezane s krajem in koledarskih letom (npr. posebna razstava ob različnih delovnih opravilih (trgatev), praznikih (božič, velika noč).

Razstavljene vsebine so hkrati podlaga za oblikovanje različnih aktivnosti in pedagoških programov, namenjenih obiskovalcem različnih starostnih skupin (vrtni, osnovna šola, srednje, poklicne šole, odrasli, upokojenci) in izvajanje predstavitev različnih rokodelskih spretnosti. Prostor na razstavišču omogoča izvedbo teh dejavnosti v manjšem obsegu. To so lahko posebni, tudi stalni, kotički »aktivnosti«, tako v notranjem kot zunanjem delu.

Tretji prostor: večnamenska soba

Večnamenska soba, ki je fizično ločena od razstavnega prostora, je namenjena različnim aktivnostim. V njem se izvajajo delavnice in demonstracije, povezane s programom, predavanja, okrogle mize, literarni večeri, tečaji, predstavitve knjig, sestanki društva, lahko se spremeni tudi v igralnico za najmlajše ... Opremljena je z večjo mizo in s sedeži.

Četrty prostor: depo

Depo – prostor, kjer se pod posebnimi pogoji (svetloba, vlažnost, temperatura, ustrezna depojska oprema) hranijo različni muzejski predmeti in muzejske zbirke, ki niso razstavljeni. Je

nujni in osnovni del vsakega muzeja; srednje velikosti, z veliko odlagalnega prostora (police, predali).

Peti prostor: restavratorska delavnica

Poseben prostor je namenjen za delavnico, ki omogoča strokovno skrb za predmete, od čiščenja do zaščite oziroma konserviranja in obnove oziroma restavriranja muzealij.

Projekt »Hiše dediščine« Mlače je bil v prvi fazi strokovno in kakovostno izpeljan, sodelovanje s stroko pa je nujno tudi v njegovem nadaljevanju. Ključnega pomena bi bila pomoč predlaganih servisnih centrov na terenu, ki bi v danem primeru skrbeli za kontinuirano vsestransko strokovno pomoč. Mnogi se namreč ne zavedajo, da z odprtjem zbirke in muzeja delo ni končano – nova institucija oziroma medij za svoje delovanje in življenje zahteva skrb, čas in seveda denar.

Flosarska zbirka Ljubno ob Zgornji Savinjski dolini (Flosarsko društvo, Ljubno)

Želja po razstavi na temo bogate dediščine splavarjenja v Zgornji Savinjski dolini je med krajani tlela že nekaj let, »muditi« pa se je pričelo leta 2000. Razlogov za tako vnemo je poleg spoštovanja bogate dediščine splavarjenja ter splošnega trenda intenzivnejšega iskanja in manifestacije lokalnih identitet kar precej, od tega, da se je v bližnjem Nazarju osnoval gozdarski in lesarski muzej, pa tudi nekaterih drugih, ki z dediščino in muzeji nimajo nikakršnih povezav. Tudi v tem primeru je pobuda dosegla strokovno ekipo, ki je zastavila celosten projekt.¹³

¹³ Z. Koraki realizacije in terminski plan dela:

1. Muzejska dokumentacija že obstoječe zbirke: inventarizacija, dokumentiranje, fotografiranje (muzejsko dokumentiranje je potekalo v sklopu poletnega raziskovalnega dela, junija 2003).
2. Izdelava idejnega projekta: Projekt pripravi projektna skupina več strokovnjakov različnih strok, ki so vpleteni v proces nastajanja zbirke.

Idejni projekt obsega in določa:

- Status in delovanje Muzejske zbirke: ustanovitev, upraviteljstvo zbirke, ustanovitvene akte, cilje, zbiralno politiko, vsebinsko postavitve muzejske zbirke;
- Lokacijo in prostor: primernost lokacije, ureditev prostora, soglasja;
- Promocijo: celostno grafično podobo, tiskovine, oglaševanje;
- Finančna sredstva: potrebna finančna sredstva za izvedbo projekta, vire financiranja;
- Poslovanje: kadre, odpiralni čas, vstopnine, izobraževanje, strokovno službo.

3. Vsebinski koncept

4. Izvedbeni projekti

5. Izvajanje projekta

¹⁴ Kreativno skupino za pripravo razstave so sestavljali vodja projekta, katerega osnovno delo sta bili predvsem organizacija in koordinacija del, kontakti z izvajalci, usklajevanje naročil ter gradbeni nadzor, saj je hkrati potekala tudi delna obnova trške hiše, kjer se zbirka nahaja, arhitekt, ki je pripravil prostorsko in oblikovno zasnovo razstave (idejni projekt), načrt postavitve, projektne rešitve razstavne opreme z opisom, izhodišča za grafično opremo razstave, ter strokovna sodelavka, ki je vsebinsko oblikovala flosarsko zbirko in pripravila muzeološki scenarij postavitve razstave. Zbirka je bila odprta 2. 8. 2001.

Obisk Flosarske zbirke na Ljubnem.

Foto: Tanja Roženberger Šega, junij 2003

Prva faza strokovnega dela je zahtevala raziskavo terena z evidentiranjem in načrtnim zbiranjem gradiva, inventariziranjem, dokumentiranjem in urejanjem primerne prostora za hranjenje predmetov, skrbjo za obnovo in zaščito predmetov ter zbiranjem in urejanjem ustnih virov. Tako zbrano in urejeno gradivo je bila osnova za oblikovanje muzeološkega scenarija flosarske zbirke. Raziskava je bila torej popolnoma namenskega tipa, saj je bil njen cilj razstava o splavarjenju v Zgornji Savinjski dolini, s poudarkom na kraju Ljubno. Urejena zbirka obsega 75 predmetov ter več kot sto enot fotografskega materiala, na video (format beta) pa je posnetih pet daljših intervjujev s še živečimi flosarji, njihovimi potomci ter ženami, ter njihove transkripcije.

Drugo fazo dela je predstavljalo konceptualno oblikovanje razstave. Razstava je razdeljena na dva dela. »Flosarki kruh« prikazuje življenje in lik splavarja, njegovo nošo in opremo, vsakdanjik na splavu, trgovanje z lesom in zaslužek, splavarsko pot ter njene poglobitve postojanke ter življenje doma. Drugi sklop razstave z naslovom »Flos je Savinji kos«, prikazuje tehnično dediščino splavarjenja. Prikazana je izdelava splava, različne vrste teh plovil ter njihovi posamezni elementi.

Tretja faza vizualizira obravnavano temo. Vizualizacija razstave temelji na personifikaciji obravnavane vsebine, saj razstavo s svojimi življenjskimi izpovedmi, spomini in izjavami gradijo informatorji sami. Predmetno gradivo je podrejeno besedi in sliki. Ta pristop je izpostavljen tudi zato, ker razstava prikazuje obdobje, ki se ga ljudje še spominjajo, torej čas med obema vojnima in po njej. Besedila na razstavi so izseki iz življenjskih zgodb, z izjemo uvodne legende ter treh krajših opisov predstavljenih vsebin. Celotna vsebina je predstavljena na enajstih panojih oziroma vitrinah, vsak pano predstavlja določeno zaokroženo celoto, ima svoj naslov, ki je še dodatno

ilustriran z najizrazitejšo in najpovednejšo izjavo informatorja.

Poleg panojev in vitrin pa razstavo dopolnjujeta še projekciji dveh dokumentarnih filmov z naslovoma »Flosarji 2001« in »Spomini na flosarje«. Desetminutni film »Flosarji 2001« prikazuje vezanje splava, film »Spomini na flosarje« pa je kolaž posnetih in »ujetih« spominov različnih pripovedovalcev – nekdanjih flosarjev, njihovih žena in potomcev.

Didaktična nota je poudarjena pri zemljevidu s flosarsko potjo. S pritiski na gumb lahko obiskovalci spoznajo še pritoke Savinje, kraje ob njej ter imena okoliških gora.

V treh letih je muzej postal prepoznaven subjekt v kraju, zbirka celostno zaokroža turistično ponudbo, ki gradi na tradiciji splavarjenja, promovira kraj in tovrstno dediščino, dopolnjeno muzejsko ponudbo pa uspešno gradi v sodelovanju s strokovnjaki.

Sklepne misli

Ob osvetlitvi vezi med ljubitelji in stroko se zdi, da nam manjka predvsem konkretnih potez in korakov v pravih smereh. Pozitivno je, da imamo množično in močno silo na terenu, ki se »ukvarja« z dediščino, prav tako je pozitivno, da se orisanih problemov (vsaj deloma) zaveda tudi stroka sama, spodbudno je, da pravnoformalni okviri omogočajo iskanje različnih oblik rešitev. Prisotnost strokovnjakov s posebnimi dovoljenji za delo na področju kulturne dediščine ter višja usposobljenost ljubiteljev, novi pristopi k dediščini, ki jo obravnavajo kot ekonomsko-podjetniško kategorijo – vse to lahko pomeni, da bi lahko bila v prihodnosti kulturna dediščina v varnih in zanesljivih rokah.

Viri in literatura

- BELA KNJIGA** o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, Ljubljana 1995, ur. Janez Kek, 13-32.
- BELL**, Jonathan 1999: Making Rural Histories. V: Making Histories in Museums (ur. Gaynor Kavanagh), 30-40.
- EMAC** – Fifth European Museum Advisors Conference 2001, zbornik razprav, Bruselj 2002.
- PAINE**, Crispin 1986: The local museum, notes for amateur curators, Area Museum Servis for Eastern England.
- VODNIK** po slovenskih muzejih, Ljubljana 2001, ur. Andreja Rihter, Marjeta Ciglencečki.
- WATTEYNE**, Damien 1998: Stalne razstave etnografskih in socialnozgodovinskih muzejev v Valoniji in Bruslju. V: Etnolog 8 (59), 392-394.
- ZAKON** o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah, Ur. l. št. 81, Ljubljana 15. 9. 2000, 9769.
- ZAKON** o uresničevanju javnega interesa za kulturo, Ur. l. RS št. 96, Ljubljana 14. 11. 2002, 10518.
- ZAKON** o varstvu kulturne dediščine, Ur. l. RS št. 7/5. 2. 1999, 555.
- ZASNOVE** sprememb Zakona o varstvu kulturne dediščine (verzija 25. 7. 2003).

Datum prejema prispevka v uredništvo: 20. 10. 2004